

החיוב לשמור על גוף נקי בשעת ק"ש ותפילה ואיסור הפחה

מאת הרב משה כהן – ראש מפעל "עיקרי השולחן"

מעלתם וכחם של התפילין

בציווי תורתנו הקדושה על תפילין מובא בסוף פר' בא (שמות יג, טז) – "וְהָיָה לְאוֹת עַל יְדְכָה וּלְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בָחֲזַק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרָיִם".

לכאורה מה מדגישה התורה במילים "כי בחזק יד"?

כותב הנצי"ב בפירושו "העמק דבר" (שם) – "כי בחוזק יד" – עתה ביאר הכלי זיין של ישראל שהוא חוזק יד שיש לכל אחד מישראל, ואמר שהתפילין כמו שיש בהם כח התורה לשעבד הלב והמוח למלכות שמים, ככה יש בהם מעין כח התורה שהוא חרבם של ישראל להגן מכל צרה... ובאו שתי מצות תפילין של יד ושל ראש, כמו תורה שבכתב ובעל פה... והזוכה לעמוד עליהם מתקיים בו 'וְיָרְאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עֲלֵיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָ (דברים כח, י), עכ"ל.

א"כ נמצאנו למדים שלתפילין יש ב' מעלות: א. בכחם לשעבד את המוח והלב למלכות שמים, כדי שהיהודי יקיים את מצוות ה' יתברך עם כל מוחו ולבו, ולא כמצוות אנשים מלומדה. ב. כח סגולי נוסף שיש לתפילין, שהם בבחינת כל זיינם וחרבם של ישראל, הנותנת להם חוסן להגן מכל צרה, עד כדי כך שגויי הארץ "יִרְאוּ מִמֶּךָ".

איסור הפחה בתפילין

קדושה זו של תפילין יכולה להסביר את חובתו הגדולה לשמור על גוף נקי בעת הנחם, ואיסור הפחה בהם, כמובא בגמ' בשבת מט/א - אמר רבי ינאי: תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים. מאי היא? אביי אמר: שלא יפיח בהן. רבא אמר: שלא יישן בהן (פרש"י - שמא יפיח או יראה קרי ליה בעל כנפים? שפעם אחת גזרה מלכות רומי הרשעה גזירה על ישראל, שכל המניח תפילין ינקרו את מוחו. והיה אלישע מניחם ויוצא לשוק. ראהו קסדור אחד (פי' פקיד/משרת שממונה על כך) - רץ מפניו, ורץ אחריו. וכיון שהגיע אצלו נטלן מראשו ואחזן בידו, אמר לו: מה זה בידך? אמר לו: כנפי יונה. פשט את ידו ונמצאו כנפי יונה. לפיכך קורין אותו אלישע בעל כנפים.

ויש להבין מדוע הגמ' הביאה לדוגמא דוקא את אלישע? כותב על כך התוס' שם (ד"ה כאלישע בעל כנפים) - להכי נקט אלישע דמסתמא כיון שנעשה לו נס בתפילין היה זהיר בהן והיה לו גוף נקי.

החיוב לשמור על גוף נקי בשעת ק"ש ותפילה ואיסור הפחה

מאת הרב משה כהן – ראש מפעל "עיקרי השולחן"

ואפשר לומר גם בדרך הלצה שהגמ' במתכוון כתבה "בעל כנפים" – רמז למלאכים שהם בעלי כנפים, ללמדנו שכמו שאצל המלאכים לא שייך נושא של הפחה, כך אנו בשעת הנחת תפילין מצוויים לשמור על גוף נקי כמלאכים ללא הפחה.

וחומרת הפחה בתפילין היא כה גדולה, מכיון דאם הפיח כשהוא לבוש תפילין, כתב האשל אברהם (בוטשאט, סי' לח) **שחייב להתענות**, וחיובו להתענות גדול יותר מחיובו של מי שנפלו לו תפילין. וכתב בעוד יוסף חי (פרי חיי שרה אות ד') – שאיסור הפחה אינו אלא במוציא רוח שיש בה ריח רע (הובא במשנ"ב מהדורת "דרשו" סי' פ הע' 4).

איסור הפחה בק"ש ותפילה

וכעת יש לדון מה דין מי שאינו יכול להישמר מלהפיח בשעת ק"ש ותפילה, האם יקרא יקרא ק"ש ויתפלל, או שמא לא יקרא ק"ש ויתפלל. בשאלה זו נשאל הרא"ש וז"ל:

שו"ת הרא"ש כלל ד סימן א

שאלה: אנא אדוני אבי, אל נא תמנע מלבאר לי כל שאלותי באר היטב... למי שמתילד לו רוח בבטן ומוציא רוחות, ובריא שלא יוכל להתפלל י"ח ברכות, או ברכות של קריאת שמע, בלא רוחות, קודם שיעבור זמן תפלה, אם יש לו להתפלל או לא. ואת"ל שאין לו להתפלל, אם יהיה דינו כשוכח ולא התפלל ערבית, שמתפלל שחרית שתיים, מפני שהוא אנוס. ואת"ל שיש לו להתפלל, אבל **תפילין פשיטא לי שאין לו להניח, שצריך גוף נקי כאלישע...**

תשובה

...ומי שבריא לו שאינו יכול **להתפלל** בלא הפחה, **מוטב שיעבור זמן התפלה** ממה שיתפלל בלא גוף נקי. ואם עבר זמן **תפלה**, אנוס הוא, ודינו כשוכח ולא התפלל ערבית, שמתפלל שחרית שתיים. ואם יראה לו שיוכל להעמיד עצמו בגוף נקי בשעת ק"ש, בין אהבה וק"ש יניח תפילין ויברך, דאנוס הוא; ועדיף הוא מעובדא דרב (ברכות יד:), דאמר: שלוחא הוא דעוית. והמפיח בשעת למודו, אינו צריך להרחיק, כי מותר ללמוד אצל ריח רע שאין לו עיקר. ושלו, אביך אשר.

ודין זה הובא להלכה בשו"ע בשני מקומות:

החיוב לשמור על גוף נקי בשעת ק"ש ותפילה ואיסור הפחה

מאת הרב משה כהן – ראש מפעל "עיקרי השולחן"

באו"ח סי' לח סע' ב - מי שברי לו שאינו יכול להתפלל בלא הפחה, **מוטב שיעבור זמן התפלה** ממה שיתפלל בלא גוף נקי. (ועיין לקמן סימן פ') ואם יראה לו שיוכל להעמיד עצמו בגוף נקי בשעת ק"ש, יניח תפילין בין אהבה לק"ש, ויברך.

ושם סי' פ סע' א - מי שברי לו שאינו יכול לעמוד על עצמו מלהפיח עד שיגמור ק"ש ותפלה, **מוטב שיעבור זמן ק"ש ותפלה**, ולא יתפלל, ממה שיתפלל בלא גוף נקי; ואם עבר זמן תפלה, אנוס הוא ומתפלל מנחה שתים. ואם יראה לו שיכול לעמוד על עצמו בשעת קריאת שמע, יניח תפילין בין אהבה לקריאת שמע. הגה: ומברך עליהם, (טור).

אם נדייק בדין שברי לו שאינו יכול לעמוד על עצמו מלהפיח - נבחין שבשו"ת הרא"ש ובשו"ע בסי' לח הובאה הלשון: **מוטב שיעבור זמן התפלה** וכו', ואילו בשו"ע בסי' פ הובא: **מוטב שיעבור זמן ק"ש ותפלה** וכו'. ובאנו לשאלה האם דין זה של מי שאינו יכול לשמור עצמו מלהפיח, קמ"ל שלא יתפלל או אף שלא יקרא ק"ש?

מפשט השו"ע בסי' פ (וכה"ח שם ס"ק ב') שעוסק כאן בהלי ק"ש – משמע שאם ברי לו שיבוא לידי הפחה, **מוטב שיעבור זמן ק"ש ותפילה**, כדי שלא יבוא להפיח בהם. [וכאמור זה דווקא בברי לו שיבוא לידי הפחה, אך אם אינו ודאי לו שיבוא לידי הפחה, אלא רק חושש שיבוא לידי הפחה, לא יבטל מצוות ק"ש ותפילה בזמנה מחמת אותו חשש (משנ"ב ס"ק א)].

אולם רעק"א (סי' פ) – הקשה על מה שכתב השו"ע "דמוטב שיעבור זמן ק"ש ותפילה", דהרי במקור הדין ברא"ש לא נזכר רק **תפילה**, וכן בדברי השואל שם לא נזכר רק ברכות ק"ש ותפילה [שהם מדרבנן]. וא"כ י"ל שדין זה הוא רק בהנך דמדרבנן, אבל בק"ש דמדאורייתא אין מבטלים [ולפי"ז מי שאינו יכול להישמר מלהפיח - דוקא תפילה לא יתפלל, אך ק"ש יקרא ולא יבטל מצוות ק"ש שהיא מדאורייתא], ומסקנתו דצ"ע לדינא.

וכ"כ המשנ"ב (ס"ק ג) - האחרונים הסכימו דאין לו לעבור זמן ק"ש שהוא דאורייתא משום זה **וגם בתשובת הרא"ש שממנה מקור הדין לא נזכר שם ק"ש**, ובמגן גבורים כתב דהוא רק שיגרא דלישנא וראיה דבסימן ל"ח ס"ב איתא ג"כ זה הדין ולא נזכר שם רק תפלה לבדה וגם כאן סיים רק בתפלה לבדה, **וכונת השו"ע** רק לומר דעי"ז ישנה הנהגתו שמתפלל תמיד ק"ש ותפלה בזמנה אלא **יקרא ק"ש** לבדה עם ברכותיה ולא יתפלל כי בתפלה הוא עומד לפני המלך וגנאי גדול הוא להפיח אז אבל ק"ש אינו כמדבר

החיוב לשמור על גוף נקי בשעת ק"ש ותפילה ואיסור הפחה

מאת הרב משה כהן – ראש מפעל "עיקרי השולחן"

עם המלך אלא שמקיים בזה רצון הש"י ואף שיקרא ק"ש בלי תפילין שהתפילין צריכין גוף נקי לא ימתין ויעבור זמן ק"ש כדי לקרותה בתפילין אלא מתי שיוכל להניח תפילין ביום ניחום.¹

ברם הביה"ל (ד"ה מוטב) הביא את קושיית הגר"א על השו"ע - וכי מפני שלא יכול לקיים ק"ש ותפלה עם תפילין יבטל עי"ז לגמרי הק"ש ותפלה!?! והלא הלבוש הרחוב לנו הדבור בזה בסימן נ"ח ופשוט לו כביעתא בכותחא דבמקום שהאדם אנוס ולא יכול לקיים מצות תפילין לא יבטל בשביל זה ק"ש ותפלה בזמנה עי"ש ופשוט לי דמשום זה כתב הגר"א בסימן זה אינו נראה כן להלכה [ומסקנת הגר"א אף שאינו יכול להישמר מלהפיח – לא יבטל ממצוות ק"ש ותפילה (ועי"ע בשער הציון ס"ק א)].

סיכום

העולה מכל האמור שמי שברי לו שאינו יכול להישמר מלהפיח:

תפילין – פשוט שלא יניח, כי צריך גוף נקי כאלישע (שו"ת הרא"ש שם).

אולם בק"ש ותפילה – יש מחלוקת משולשת, האם יתבטל ממצוות ק"ש ותפילה:

<u>תפילה</u>	<u>קרית שמע</u>	
לא יקרא ק"ש ולא יתפלל [אף שע"י זה יעבור זמן ק"ש ותפילה]		פשוט השו"ע (וכה"ח ס"ק ב)
לא יתפלל [כי בתפלה הוא עומד לפני המלך וגנאי גדול הוא להפיח אז]	יקרא [מכיון שבק"ש - אינו כמדבר עם המלך, אלא שמקיים בזה רצון הש"י]	משנ"ב (ס"ק ג)
יקרא ק"ש ויתפלל		הגר"א (הובא בביה"ל ובשעה"צ ס"ק א)
*משמעות סימונים: 📖 - ראה בספרינו "עיקרי השולחן".		

¹ וכתב עוד המשנ"ב שם ס"ק ד - וכ"ז כשאירע לו מקרה זה בשביל שום מאכל שהזיק לו וכיוצא באופן שלערב בודאי יכול להתפלל בגוף נקי אבל מי שרגיל בכך שיש לו חולי שמחמתו מוכרח להפיח בכל שעה ואי לא יתפלל נפטר מן התפלה לעולם מותר לו להתפלל בלא גוף נקי דלא אתי איסור הפחה שהוא ריח רע שאין לו עיקר דהוא רק איסור דרבנן ודחי לק"ש דאורייתא או לתפלה שהוא מצוה דרבים לכן יקרא ק"ש ויתפלל [רמ"א בתשובה סי' צ"ח] ... והפמ"ג נסתפק עוד דאפשר דשרי לו בכה"ג להניח תפילין ג"כ דהאיך יעקור לעולם מ"ע דאורייתא דתפילין עי"ש ונ"ל דכונת הפמ"ג רק ההנחה על איזו רגעים ורק כדי לקיים המ"ע דיותר מזה בודאי אסור ואם אין יכול להעציר עצמו מלהפיח עד כדי שיניח השל יד והשל ראש יניחם אחד אחד. ולענין ברכה נ"ל דאל יברך עליהם...